

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ

45

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
45

NATIONAL LIBRARY OF SERBIA
ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT

ARCHEOGRAPHICAL
PAPERS

45

Belgrade 2023

НАРОДНА БИБЛИОТЕКА СРБИЈЕ
ОДЕЉЕЊЕ ЗА АРХЕОГРАФИЈУ

АРХЕОГРАФСКИ
ПРИЛОЗИ
45

Београд, 2023

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Др Владимир Пишталo, главни и одговорни уредник (Београд)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић, уредник (Београд)

Др Владан Тријић, секретар Одбора (Београд)

Проф. др Аксинија Џурова, инострани члан САНУ (Софија)

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Катарина Мано-Зиси (Београд)

Др Јасмина Недељковић (Београд)

Проф. др Драгана Новаков (Нови Пазар)

Др Драган Пурешић (Београд)

EDITORIAL BOARD

VLADIMIR PIŠTALO, Ph.D., editor-in-chief (Belgrade)

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Associate Professor, editor (Belgrade)

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D. secretary of the Board (Belgrade)

AKSINIJA DŽUROVA, SASA foreign member (Sofia)

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)

KATARINA MANO-ZISI (Belgrade)

JASMINA NEDELJKOVIĆ, Ph.D. (Belgrade)

DRAGANA NOVAKOV, Ph.D. Associate Professor (Novi Pazar)

DRAGAN PUREŠIĆ, Ph.D. (Belgrade)

РЕЦЕНЗЕНТИ

Анатолиј Турилов, инострани члан САНУ (Москва)

Проф. др Татјана Суботин-Голубовић

Др Владан Тријић

REVIEWERS

ANATOLY TURILOV, SASA foreign member (Moscow)

TATJANA SUBOTIN-GOLUBOVIĆ, Ph.D. Professor

VLADAN TRIJIĆ, Ph.D.

Публиковање овог броја *АРХЕОГРАФСКИХ ПРИЛОГА* остварено је уз финансијску помоћ
Министарства културе Републике Србије

САДРЖАЈ/CONTENTS

ЧЛАНЦИ И РАСПРАВЕ

<i>Эльмира Исхаковна Амерханова, Александр Львович Лифшиц</i> Рукопись из ДОБРОМИРСКИХ ДЕБРЕЙ: О ФРАГМЕНТАХ СЛЕПЧЕНСКОГО ТРЕБНИКА КОН. XIII В.	11
<i>Elmira I. Amerhanova, Alexander L. Lifshits</i> MANUSCRIPT FROM THE DOBROMIR WILDS: ABOUT THE FRAGMENTS OF THE "SLEPCHENSKY TREBNIK (BOOK OF NEEDS)" OF THE LATE 13 TH CENTURY	26
<i>Милена Марџиновић</i> КАТАСТИЗИ ИЗ ЗБИРКЕ МАНАСТИРА НИКОЉЦА	29
<i>Milena Martinović</i> KATASTICHS FROM THE COLLECTION OF THE MONASTERY OF NIKOLJAC	44

ПРИКАЗИ

<i>Кайџарина Мано-Зиси</i> МИРОСЛАВ А. ЛАЗИЋ: БОЖИДАР ВУКОВИЋ. ИЗМЕЂУ ИСТОРИЈЕ И ИМАГИНАЦИЈЕ, БЕОГРАД 2022.	57
--	----

НАУЧНИ ЖИВОТ

ПРЕДСТАВЉАЊЕ АРХЕОГРАФСКОГ ОПИСА РУКОПИСНЕ ЗБИРКЕ РАДОСЛАВА М. ГРУЈИЋА	65
---	----

ПРЕДСТАВЉАЊЕ АРХЕОГРАФСКОГ ОПИСА РУКОПИСНЕ ЗБИРКЕ РАДОСЛАВА М. ГРУЈИЋА

Поводом објављивања последње свеске комплетног археографског описа рукописне збирке Радослава М. Грујића из Музеја Српске православне цркве, дана 27. XII 2023. године у Народној библиотеци Србије одржано је свечано представљање ове публикације, али и дугогодишњег рада који је њоме резултирао. Представљање је употпуњено пригодном изложбом у Атријуму НБС, на којој је, путем оригинала и репродукција, дочарано богатство Грујићеве збирке, као и рад на њеном формирању и археографском описивању.

Следе говори које су, том приликом, одржали проф. др Томислав Јовановић, један од рецензената, затим Љупка Васиљев, археограф саветник у пензији и један од коаутора, др Владан Тријић, начелник Археографског одељења НБС, и јереј др Владимир Радовановић, управник Музеја СПЦ.

*

Данас смо се окупили око догађаја какав се јавља тек повремено, не само у нашој средини већ и код других народа чија писана старина се мери вековима. Реч је о опису рукописне збирке Музеја Српске православне цркве у Београду која носи име професора Радослава Грујића, коју ју је он својевремено зналачки сабирао и, са осећањем да спасава нешто предрагоцено, даривао је потом Музеју. Пред нама су четири тома, од којих два представљају сам опис, а два палеографски албум. Оваква подела на више томова говори о величини збирке која броји 358 рукописних јединица. Првим томом описа обухваћено је 200 рукописа, а у другом тому описани су преостали рукописи уз пропратне регистре и библиографију. Сваки том описа прати одговарајући том археографског албума са богатим указивањем на писаре и кључне странице рукописа.

Сл. 1. Са представљања археографског описа збирке Радослава Грујића у Народној библиотеци Србије, 27. 12. 2023. године

Од сада смо у прилици да о рукописима ове изузетно важне збирке сазнајемо са широком обавештеношћу какву нуди савремена археографија. Показало се и овог пута да је опис сваке рукописне збирке веома сложена појава. Још више нас у то уверава окончани опис Грујићеве збирке. Није у питању само дуг временски период откако се започело са првим корацима у опису, већ су и границе људског трајања онемогућавале да се дође до окончања. Оно што су за свог века урадили Владимир Мошин, Димитрије Богдановић и Мира Гроздановић-Пајић дOMETнула је и дала му завршни облик Љупка Васиљев, дугогодишњи члан Археографског одељења. Пред нама се тако указује вишеструко дело које носи печат тимског рада проведеног у различитим временима. То је још једна потврда да се заједничким снагама испунила започета намера како би се описала ова разнолика збирка. Памтимо већ увелико знане описе рукописа настајале у окриљу

Сл. 2. Током излагања проф. др Томислава Јовановића, једног од рецензената

Археографског одељења Народне библиотеке Србије и долазимо до уверења да се окупљањем однегованих врхунских археографа спремних на међусобну сарадњу може доћи до израде описа појединачних збирки и то у периоду који не превазилази трајање једног људског века. Нажалост, сведоци смо и започетих а недовршених описа појединих збирки, које такође чекају предане познаваоце археографије и других дисциплина како би се окончао неопходан и истрајан рад на сложеној материји као што су средњовековни рукописи.

Овај опис настајао је у етапама и после деценијског труда успешно је завршен на велико задовољство. До сада непотпуно и делимично позната збирка рукописа Радослава Грујића указала се научном свету у пуном изгледу. Обиље података испливава са сваке странице описа. Као непрегледни мозаик сазнања пред нама искрсавају називи водених знакова, разноликости писма и писара, украса, изгледа и

стања корица и надасве детаљан садржај. Није свеједно ако се кроз литературу или непосредно зна само како се неки рукопис зове и ништа ближе о њему у односу на то када се има детаљан опис о томе шта се до танчина налази у њему, када је настао, ко га је писао, да ли је украшен, има ли записа и која му је судбина током векова кроз чије невоље је допро до наших времена. Посебну вредност у опису збирке чини навођење записа тамо где их има у датим рукописима. На основу њих сазнаје се више о самом рукопису, о његовој понекад драматичној судбини, о невољама писара као и читалаца, а неретко и о збивањима која су пратила људе кроз несигурна времена. На основу записа ове збирке може се саставити мала историја српског народа у крајевима у којима су рукописи настајали или се налазили у одређеном периоду.

Грујићева збирка састоји се највише од ћириличних рукописа писаних српскословенским језиком. У њој су такође и рукописи на другим словенским језицима, као и поједини исписани латиничним и грчким писмом, што је поступку описа наметало додатне захтеве. Наводи из тако разнородних рукописа доношени су изворним писмом. Потврдило се и на овом опису да само врсни археографи могу да се суверено упусте у препознавање и разграничење дуктуса различитих писара и увиђања њихових посебности. Тако је као резултат и допринос нарочите врсте током рада на опису проистекла књига Љупке Васиљев под називом *Трајом српске рукописне књије XV-XVII века. Из збирке Радослава Грујића. Атрибуција и утврђивање писарских руку*. Преданим и зналачким бављењем рукописима Љупка Васиљев успела је да препозна 69 до сада непознатих писарских руку. Међу њима су хиландарски и рачански писари, затим писари Манастира Тројице Пљеваљске и Манастира Хопова. Тиме је обogaћен круг писара чији рукописи су нам постали ауторски познати, што се свакако убраја у откривалачки допринос Љупке Васиљев. Овим описом отварају се позданији путеви за даља проучавања ове незаобилазне и драгоцене збирке и назиру се неоспорно нове теме на пољу српског средњовековља.

Томислав Јовановић

*

Рукописна збирка професора и протојереја Радослава М. Грујића, настала марљивим сакупљањем старих књига српског писаног наслеђа Карловачке митрополије, прикупљана је дуго као приватна збирка професора Грујића да би касније, трајним завештањем, прешла у фонд Музеја Српске православне цркве у Београду. Данас збирка има 350 рукописних јединица, насталих у временском периоду од 13. до 19. века, донетих са разних страна наших простора у време великих сеоба. Збирка је разноврсног садржаја, зналачки прикупљана, везана је за цркве и манастире Карловачке митрополије.

О значају збирке деценијама се зна у научним круговима. Она је постала незаобилазна и драгоцену у проучавању српских рукописних књига.

Треба напоменути и истаћи да је и сам професор Радослав М. Грујић археографски описао један мањи део збирке и опис исписан руком предао Српској академији наука и уметности за штампу 1952. године. Предати рукопис је примљен, али, на његову и нашу велику жалост, Академија прихваћени опис није штампала.

Десет година касније, 15. октобра 1961. године, основано је Одељење за опис и регистрацију средњовековних ћирилских рукописа у земљи и српских у иностранству, како се у почетку звало, а данас је познато као Археографско одељење Народне библиотеке Србије. Од оснивања, на челу Одељења био је професор и протојереј Владимир Алексејевич Мошин, врсни познавалац ћирилске рукописне књиге.

У саставу новооснованог Археографског одељења тада су биле Биљана Стипчевић, слависта, Мирослава Гроздановић, историчар уметности, и моја маленкост, такође историчар уметности. Биле смо руковођене искуством, знањем и посвећеношћу угледног професора Владимира Мошина, који је поставио темеље систематским археографским истраживањима на нашим просторима, заснованим на најбољим узорима руске археографске школе.

Пре доласка за руководиоца Археографског одељења Народне библиотеке Србије у Београду професор Мошин је био сарадник Историјског института и Архива Југославенске академија знаности и умјетности у Загребу.

Професор је био неуморни истраживач, прикупљао је велику грађу са терена. Посебно треба истаћи филигранолошку грађу за своја два

Сл. 3. Љупка Васиљев, коаутор

албума водених знакова из 13. и 14. века (публикована са Траљићем). Обилазио је архиве, цркве и манастире широм Југославије, а прикупљену грађу публиковао као кратке описе и извештаје. Његова жеља била је да се напишу све збирке у земљи и публикују. Професор је знао вредност и значај Грујићеве збирке, зато је Археографско одељење одмах започело са радом на систематском опису сваког рукописа из ове збирке.

Због свог значаја, а и пошто је била скоро непозната, Грујићева збирка била је предвиђена одмах за обраду 1962. године, убрзо после оснивања Археографског одељења, када је професор Мошин отпочео њену обраду. У опису збирке била сам укључена и ја, нарочито на обради илуминације, повеза, копирања водених знакова и других елемената рукописа.

Збирка професора Грујића описана је као јединствена целина. Стога су у опис укључени и примерци који својим садржајем и временом настанка не припадају средњовековном ћирилском писаном наслеђу. У целини, збирка представља богат извор различитих сазнања из области књижевности, језика, историје, правних наука, уметности, једном речју – целокупног културног и духовног живота времена у коме су настале књиге. На опису збирке касније се укључило више сарадника стручњака.

Сада и овде је прилика да се сетимо и истакнемо да је професор Мошин у Археографском одељењу основао Збирку водених знакова,

састављену од више хиљада примерака рукописа из 15. и 16. века. Прикупљену грађу доносио је из Загреба да је прецртавамо, а крајем седмице је материјал враћао у Загреб. Тако је у Народној библиотеци заснован, није претерано рећи, највећи и јединствени филигранолошки центар на Балкану. Под његовим менторством отпочело је систематско копирање илуминације и повеза, првобитно као грађа уз опис, а касније као саставни део археографских збирки. По његовој замисли остварени су и зачеци фототеке Одељења. У том смислу снимљено је више хиљада кадрова из рукописних збирки и манастира. Професорова везаност за одељење и сараднике јесте и његов поклон – легат драгоцених књига и сепарата, око 2.000 јединица своје библиотеке, завештао је као трајну својину Археографском одељењу. Жеља професора Мошина била је да сви савладамо потпуну археографску обраду рукописа. Упућивао нас је да се осамосталимо у раду и публикујемо грађу.

За две свеске описа које су сада пред нама треба истаћи следеће: комплетну археографску обраду урадио је професор Мошин.

Димитрије Богдановић је проверио и допунио професоров опис и обрадио групу од 25 рукописа, који су остали неописани, већина из 19. века.

Мирослава Гроздановић Пајић проверила је већ урађене водене знакове и све друго што је у вези са филигранима. Припремила је и *Албум водених знакова, са предговором*.

Поред обраде илуминације и повеза, мој удео се састојао у провери и допуни целокупног описа. За 70 необрађених рукописа ове збирке урадила сам одговарајући опис. Приредила сам и *Палеографски албум*.

Од 1962. године до данас радила сам на Грујићевој збирци, дакле, више од 60 година. Уложено је много труда и љубави да би се само дошло до ова два тома описа. Ово је истовремено испуњено обећање дато професору Владимиру Мошину. Заузимањем управника Музеја Српске православне цркве, јереја Владимира Радовановића, омогућена су средства за објављивање овог описа. Захваљујем и овом приликом.

А сад нешто лично. Дугујем велику захвалност и посебно поштовање професору Мошину за све што сам научила о рукопису и археографији. Он је из Одељења отишао безразложно, са тугом и болом. Али за нас, његове сараднике, остао је заувек духом присутан. Хвала му за све што је дао археографији и Археографском одељењу Народне библиотеке Србије.

Сл. 4. Археограф саветник Љупка Васиљев

Посебну захвалност дугујем покојној Љубици Штављанин Ђорђевић, својој драгој колегиници и пријатељици, која ми је увек давала корисне савете и сталну подршку.

Захвална сам професору Ђорђу Трифуновићу на подршци и помоћи у току рада на опису Грујићеве збирке. Своју захвалност упућујем и професору Томиславу Јовановићу.

Захваљујем на свесрдном залагању младом колеги Владану Тријићу. За леп типографски изглед књиге изражавам захвалност колеги Мирославу Лазићу. За стручно урађене индексе заслужне су колегинице: Миланка Убипарип, Љиљана Пузовић, Јасмина Недељковић и Јована Станојловић. Захваљујем им на сарадњи.

Захвална сам мојој ћерки Марији и мојим унуцима на неизмерном разумевању, љубави и подршци коју ми пружају.

Љуипка Васиљев

*

Данас одајемо признање двојници истинских великана, протојерејима и универзитетским професорима Радославу М. Грујићу и Владимиру Алексејевичу Мошину. Њихови опуси, заједно посматрани, обухватају све елементе заштите и обраде рукописног наслеђа: од теренског рада, прикупљања и примарне каталогизације рукописа, преко оснивања установа намењених њиховом чувању, излагању и описивању, до формирања помоћних збирки и прикупљања снимака рукописних књига ради комплетирања корпуса писмености.

У изузетно богатој и разноврсној збирци Радослава Грујића, о којој ће више говорити о. Владимир, осим очекиваних јединица грађе које одговарају профили једне средњовековне библиотеке, издваја се немала група атипичне грађе, која је архивске, тј. документарне природе. У широком дијапазону од записника српских црквенонародних сабора, преко тужби и захтева аустријском цару до привилегија добијених од Хабзбурга, налазе се и инвентари манастира Гомирја и Лепавине и више парохијских и филијалних цркава, затим исповедни, циркуларни и други протоколи, разни извештаји и сл. Сав тај изворни материјал, допуњен наративним изворима у збирци, какви су летописи или записи на белинама старијих рукописа, поуздано одсликава поједине сегменте живота бројних српских православних заједница на простору данашње Хрватске, којих тамо више готово да и нема. Наиме, према резултатима пописа у Хрватској из 2021. године, Срби чине тек нешто више од 3% укупног броја становника, а српским језиком говори 1,16%, односно око 45.000 људи. У Грујићевој збирци се, између осталих, налазе и две књиге из филијалне Цркве Светих апостола Петра и Павла у Гудовцу код Беловара, подигнуте 1724. године: једна је циркуларни протокол, са преписима писама пакрачких епископа из периода 1780–1793; друга је храмовни инвентар, који укључује и годишње рачуне, па тако и оне за обнову храма из 1808. Управо у Гудовцу је почињен први масовни злочин над Србима у НДХ, већ у априлу 1941. године, када их је убијено близу 200. У својеврсном наставку такве политике, НДХ је запленила све драгоцености из српских цркава и манастира где год је могла да до њих дође, па је тако у Загребу већ до јесени 1941. завршило и благо фрушкогорских манастира, а у њему и рукописи, од којих је неке претходно био описао још један достојног спомена вредан клирик – Сава Петковић. Захваљујући Радославу Грујићу, ови рукописи су после рата враћени Српској православној цркви.

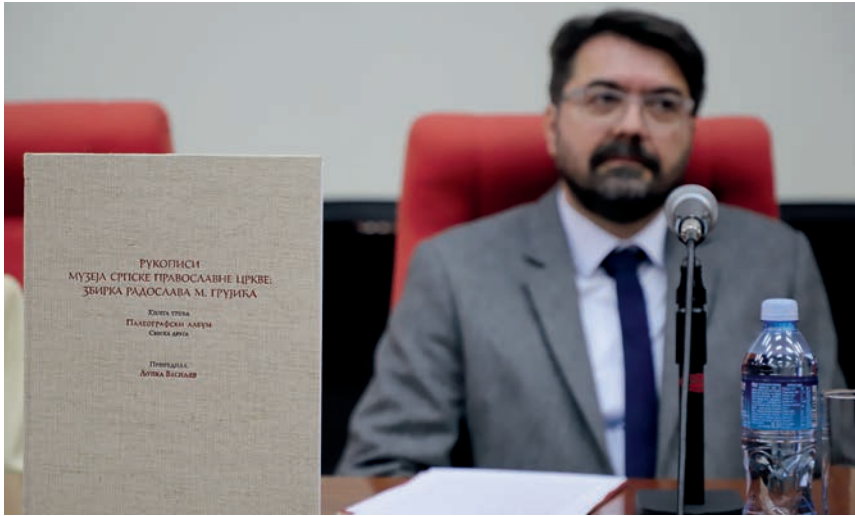
Богатство ове збирке, са једне стране, а њена сразмерно слаба познатост, јер је у тим тренуцима била стара тек петнаестак година, са друге, определили су Владимира Мошина да то буде прва збирка коју ће обрадити новоформирана јединица Народне библиотеке Србије названа Одељење за опис и регистрацију словенских рукописа, данас позната као Археографско одељење, које је преузело задатке и послове расформиране Археографске комисије (1961). Међутим, овај посао одвијао се са прекидима, током више од шест деценија. За Археографско одељење, он има специфичан значај из више разлога. Најпре, будући да је Грујићева збирка била прва са којом се тек формирано одељење суочило, Владимир Мошин је на њеном материјалу стручно образовао своје младе сараднике, тада почетнике а касније носиоце домаће археографије, од Љупке Васиљев надаље. Друго, судбина описа умногоме је пратила судбину Одељења, укључујући пресудне догађаје какви су били одласци из Библиотеке Владимира Мошина (1965) и Димитрија Богдановића (1974), начелника Археографског одељења и великана српске науке и културе. То и јесу били одлучујући разлози зашто је посао трајао деценијама, умало не дочекавши срећан крај. Израда описа и његова припрема за штампу нису се одвијали у континуитету, већ у четири наврата на по неколико година током седме, осме и десете деценије 20. века, као и у последњих осам година.

Сл. 5. Протојереј проф. др Владимир
Алексејевич Мошин, у јесен 1942. године

Тако добијени резултат није у потпуности стандардан, заокружен опис. Наиме, због специфичне динамике израде и одсуства ауторске коректуре, одлучено је да се опис објави у стању у којем су га аутори – пре свих, сâм Владимир Мошин – оставили, у погледу методологије, структуре и нивоа описа, терминологије, па чак и језика, тако да он донекле дочарава стање српске археографије са њених институционалних почетака. Одлучено је да се додају недостајући описи и делови описа, укључујући описе рукописа на другим језицима и писмима, као и да се приреде пратећи албуми. Највећи део тог додатног напора поднела је Љупка Васиљев. Овом приликом, захваљујемо Татјани Суботин Голубовић, која је уредила *Филигранолошки албум*, прву свеску из серијала, као и спољним сарадницима: Дејану Целебдићу, који је описао неколико рукописа на грчком, затим, Ђорђу Бубалу, који је скренуо пажњу на идентификацију одређених рукописних књига и текстова, као и свим осталим колегама, од којих су многи данас овде присутни, а учествовали су макар у формирању библиографије о рукописима Грујићеве збирке. Садашње сараднице Одељења – Миланка Убипарип, Јована Станојловић, Јасмина Недељковић и Љиљана Пузовић – израдиле су научни апарат. Уз друге уобичајене и, нека ми буде допуштено да кажем, богате регистре, због природе збирке, посебно је важно било да се идентификује провенијенција, у мери у којој је то у датом тренутку било могуће, као и да се утврди које је рукописе описао сâм Грујић, још на терену. Најзад, овде посебно желим да истакнем три младе сараднице: Јелену Славковић, Милку Радуловић и Мирјану Илић, које су се успешно избориле са прекуцавањем изузетно захтевног рукописа описа, израђеног на писахој машини и са пуно исправки и допуна изведених различитим рукама.

Археографског описа без грешака и пропуста нема. Треба, међутим, имати на уму да је збирка Радослава М. Грујића сада међу реткима које су потпуно археографски обрађене: она има пун, систематичан, детаљан археографски опис свих јединица грађе, затим, палеографски албум, у коме је представљена свака писарска рука из сваке књиге, као и филигранолошки албум, са копијама свих варијанти водених знакова из сваког рукописа на папиру. Дакле, управо онако како су одредили Владимир Мошин и Димитрије Богдановић разрађујући методологију рада Археографског одељења. Јер, само такав опис, широк и поуздан прозор у пуноћу једне рукописне збирке, може да буде од користи науци, култури и широј јавности.

Сл. 6. Детаљ са представљања

Срдечно честитам колегиници Љупки Васиљев, која је једина од аутора дочекала да види резултат свог рада, са сетом и захвалношћу се сећајући Владимира Мошина, Димитрија Богдановића и Мирославе Гроздановић-Пајић. У исто време, желим да захвалим и свим службеницима Музеја СПЦ, а посебно управнику, јереју др Владимиру Радвановићу, због предузимљивости, залагања и дивне синергије која је, у мојим очима, више од свега обележила овај заједнички издавачки подухват.

Владан Тријић

*

Ако бисмо покушали да сажмемо стваралачки рад Радослава Грујића (1878–1955), онда бисмо могли да кажемо да је био: свештеник, катихета, историчар, правник, научни радник, аутор око 270 публикованих узорних научних радова и преко 500 енциклопедијских јединица, један од оснивача, професор и декан Филозофског факултета у Скопљу, професор и декан Православно-богословског факултета у Београду, оснивач Историјско-археолошког музеја – касније Музеја Јужне Србије, један од оснивача више друштава која су за циљ имала бригу о културном наслеђу, од којих је као оснивач и најдуже времена председник Скопског научног друштва и уредник *Гласника Скојској научној друштва* дао најзначајнији допринос њиховом раду, покретач значајних археолошких подухвата на простору Јужне Србије, први управник Музеја Српске православне цркве и најзаслужнија личност за његов почетни развој, један од оснивача Црквеног музеја у Скопљу и Музеја Срба у Хрватској, аутор бројних правила и законских решења у области културе и јединствена личност у нашој историји када је у питању идентификовање, проналажење и враћање огромног духовног и културног блага српског народа које је опљачкано и однето током Другог светског рата. У послератним годинама Радослав Грујић био је један од значајних чланова оснивача Историјског и Археолошког института САН.

На основу свега што је Радослав Грујић за живота урадио, очекивало би се да је његов допринос српској култури после смрти глорификован, а он због својих заслуга сматран за једног од српских великана. Нажалост, стицајем друштвених околности насталих по завршетку Другог светског рата, када су често достигнућа појединаца и институција сагледавана не по заслугама, него по политичкој подобности и идеолошким потребама нових власти, за Грујића и његова достигнућа није било места у културној политици новонастале државе. На велику штету српске културе, не само да је Радослав Грујић пао у заборав, већ су се угасиле и многе институције које је основао, а нетрагом је нестала или постала недоступна богата грађа и прикупљени музејски предмети.

О напред наведеном најбоље сведочи повод којим смо се данас окупили, а то је представљање пет књига посвећених научној обради рукописа које је током свог живота Радослав Грујић прикупио и

на тај начин већину њих спасао. Иако је Грујић био веома свестрана личност, једно од његових основних и целоживотних интересовања биће рукописно наслеђе српског народа. Иза себе је на овом пољу оставио изузетно значајан, неизбрисив траг, прикупивши збирку од преко 350 рукописних књига датираних од 13. до 18. века, коју је завештао Музеју Српске православне цркве. Ова збирка формирала се у току скоро четири деценије Грујићевог прегалаштва да на терену спасе оно што се спасти може и представља најзначајнију и најбогатију личну оставину рукописа која је завештана једној институцији културе у српском народу. Чињеница да је Грујић током свог живота успео да спасе и формира овако значајну збирку рукописа била је позната ужем кругу научника који су се бавили рукописном књигом.

Стручна и шира јавност упозната је са чињеницом да је Грујић урадио опис рукописа „Србуље у бившем Вараждинском генералату и Славонији”, који чини 320 страница руком писаног папира канцеларијског формата, који се чувао у Архиву САНУ и чекао свој тренутак да буде публикован. Овај опис објављен је 2016. године, а предговор за то вредно издање написала је проф. др Татјана Суботин-Голубовић. У свом предговору за ову књигу професорка Суботин-Голубовић о Грујићу наводи следеће: „Данас је само малобројнима познато да се он бавио и систематским проучавањем стања рукописних фондова на ширим подручјима која је насељавао српски народ. С правом би се могло рећи да је Радослав Грујић био археограф у данашњем смислу те речи, а археографија је, како се то понекад каже – археологија књиге. То подразумева да се не посматрају само спољна обележја књиге нпр. њен физички изглед, повез, број листова, садржај, палеографске одлике писма, ликовни украс, него се и трага за њеним местом у укупном културно-историјском контексту”. Штампањем овог капиталног дела Радослава Грујића 60 година после његове смрти на светлост дана изашао је не само овај Грујићев рад, већ је могло бити сагледано и његово научно достигнуће на том пољу. Оно је показало да Грујић није само ишао у корак са својим савременицима, већ је у неким од ових области био и испред свих њих. Из описа наведених рукописа види се да је Грујић био добар познавалац научних принципа обраде ове врсте грађе јер је обрађена у складу са тада важећим методолошким начелима. Дело „Србуље у бившем Вараждинском генералату и Славонији” писано је у време

Сл. 7. Протојереј ставрофор проф. др Радослав М. Грујић као управник Музеја Јужне Србије, почетком четврте деценије 20. века

када је Љубомир Стојановић објавио *Збирку рукописа Српске краљевске академије* и *Збирку Народне библиотеке у Београду*. Проф. Тајана Суботин-Голубовић наводи да је Грујић давао детаљније описе и обавештења о самим рукописима него што је то радио Љубомир Стојановић, наводећи „да то показује да је поседовао одређена дубља филолошка знања”. Али Грујић ће у српској научној средини на овом пољу направити искорак тако што ће први приликом научне обраде рукописа увести и анализу водених знакова и контрамарки. Професорка Суботин наводи: „Колико нам је познато, Грујић је наш први научник који је у своја проучавања српског рукописног наслеђа укључио и овај елемент”. Описивању и датирању рукописа и старих штампаних књига које је прикупио Грујић приступа посвећено, са пуном свешћу о значају истих и са одличним знањем као треба радити, иако је, објективно, то први подухват тог обима који предузима, а он у том тренутку има само 26 година.

Сл. 8. Детаљ са пратеће изложбе

О значају и дOMETИМА Грујићевог научно-истраживачког рада који је спроводио у доба свог боравка и рада у Бјеловару, а нарочито у периоду од 1906. до 1908. године, сведочи његов уводни текст за ово дело, писан уочи Светог Саве 1908. године, који претходи 61 опису рукописа са територије Вараждинског генералата. У њему Грујић наводи да се трудио да поступа „по строго научним принципима и утврђеним методама у палеографији”. Овај Грујићев подухват је по много чему јединствен, између осталог и зато што представља први забележени случај организованог прикупљања предмета од изузетног историјског и културног значаја у овим крајевима, који је спроведен уз сагласност Цркве.

Верујемо да ће се самим изношењем на светлост дана онога што је током свог живота Радослав Грујић постигао на пољу науке и културе покренути суштински процес рехабилитације његовог живота и дела. Резултат овог пројекта не доприноси само позиционирању Радослава Грујића као једног од најзначајнијих културних делатника прве половине 20. века, него и осветљавања његовог доприноса археографији као науци, јер се његовим радом и постигнутим резултатима почечи

Сл. 9. Детаљ са пратеће изложбе

археографије код нас померају и за неколико деценија раније. Наиме, захваљујући раду Љубомира Стојановића и Радослава Грујића можемо рећи да је интензиван развој археографије као науке код нас отпочео већ у раном 20. веку.

Желим да у име Музеја Српске православне цркве захвалим свим сарадницима на овом издању, као и свима Вама који сте издвојили време да присуствујете овом догађају.

Владимир Радовановић

АРХЕОГРАФСКИ ПРИЛОЗИ
Зборник радова Одељења за археологију
Народне библиотеке Србије
ARCHEOGRAPHICAL PAPERS
Review of the ARCHEOGRAPHICAL DEPARTMENT
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Издавач
Народна библиотека Србије
PUBLISHER
NATIONAL LIBRARY OF SERBIA

Лектура и коректура
Јелена Витезовић
PROOFREADER
JELENA VITEZOVIĆ

Технички уредник
Мирослав Лазич
PUBLISHING EDITOR
MIROSLAV LAZIĆ

Штампа
RETRO PRINT, БЕОГРАД
PRINTED BY
RETRO PRINT, BELGRADE

Тираж
300 примерака
CIRCULATION
300

Публикације за размену и рукописе за штампу
слати на адресу:

Народна библиотека Србије
Одељење за археологију
(за археолошке прилоге)
Скерлићева 1, 11000 Београд
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

Please, send original texts and/or publications
intended for exchange to the following address:

Narodna biblioteka Srbije
Odeljenje za arheografiju
(za Arheografske priloge)
Skerliceva 1, 11000 Beograd
e-mail: vladan.trijic@nb.rs

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

09(497.11)

АРХЕОГРАФСКИ прилози : зборник радова Одељења за археографију Народне библиотеке Србије = Archeographical papers : review of the Archeographical Department National Library of Serbia / главни и одговорни уредник Владимир Пишталo ; уредник Татјана Суботин-Голубовић. - 1979, бр. 1- . - Београд : Народна библиотека Србије, 1979- (Београд : Retro print). - 23 cm

Годишње. - Друго издање на другом медијуму: Археографски прилози (Online) = ISSN 1452-2233
ISSN 0351-2819 = Археографски прилози (Штампано изд.)
COBISS.SR-ID 15982082

YU ISSN 0351-2819
UDK 091